

*Мамбетова М.К., ¹ Калбировова Т.Н.²

^{1,2} КазНУ им. Аль-Фараби

Алматы, Казахстан

¹Кандидат филологических наук, и. о. доцента, mmanshuk@gmail.com

²старший преподаватель, kalbirovatol@mail.ru

ОСОБЕННОСТИ УПОТРЕБЛЕНИЯ НАИМЕНОВАНИЙ ИЗМЕРЕНИЙ НА КАЗАХСКОМ И ФРАНЦУЗСКОМ ЯЗЫКАХ

Аннотация

В статье рассматривается формирование единицы измерения, ее эксплуатационный характер, семантические группы наименований измерений. Одна из составляющих языковой картины мироздания – названия измерений – это явление, основанное на общечеловеческом понятии и представляющее собой национальное понятие. Любая вещь имеет свой размер в определенном объеме. То есть безразмерного мира быть не может. Имена измерений формируются и развиваются в результате развития общества. В статье освещается тесная связь названий измерений, измеряющих пространство, расстояние, объем, длину, глубину с жизнью народа, а также то, что человечество уже давно сформировало понятие о измерении при прогнозировании и оценке того или иного размера, интуитивно измеряя расстояние, объем, глубину. Понятие «мера» в казахском и французском языках изучается как часть философских категорий и как языковая категория.

Ключевые слова: размер, названия размеров, размеры длины, размеры расстояния, размеры объема, измерение веса, казахский и французский языки.

*Mambetova M.K., ¹ Kalbirova T.N.²

^{1,2}Al-Farabi Kazakh National University

Almaty, Kazakhstan

¹candidate of philological Sciences, acting associate professor, mmanshuk@gmail.com

²senior lecturer, kalbirovatol@mail.ru

FEATURES OF THE USE OF MEASUREMENT NAMES IN KAZAKH AND FRENCH

Abstract

The article discusses the formation of a unit of measurement, its operational nature, semantic groups of measurement names. One of the components of the linguistic picture of the universe – the names of measurement – is a phenomenon based on a universal concept and representing a national concept. Any thing has its own size in a certain volume. That is, there can be no measureless world. The names of measurements are formed and developed as a result of the development of society. The article highlights the close connection of the names of measurements that are used in measuring space, distance, volume, length, depth with the life of the people, as well as the fact that humanity has long formed the concept of measurement when predicting and evaluating a particular size, intuitively measuring distance, volume, depth. The concept of "measure" in Kazakh and French is studied as part of philosophical categories and as a language category.

Keywords: size, size names, length measurements, distance measurements, volume measurements, weight measurements, Kazakh and French.

Кіріспе. Ең алғашқы өлшеу құралы адамның өз денесі болғаны белгілі. Сызғыш немесе басқа да өлшеу құралдары пайда болмас бұрын адамдар заттарды өз денесімен салыстырған. Өз баспанасының биіктігін, ұзындығы мен енін адамдар өз бойларына шақтап жасады. Саусақтарын санауға, ал аяқ-қолын өлшеу үшін пайдаланған адамдардың ең үлкен өлшем бірлігі – өз денелерінің ұзындығы болса, ең кішісі – шаштың қалыңдығы болған. Қазіргі таңда өлшеудің көптеген құралдары пайда болса да, көлем немесе арақашықтықты өлшеуде әлі күнге дейін адам дене мүшелерінің атаулары қолданылады.

Антикалық дәуір философы Протогор «Адам – барлық нәрсенің өлшемі» десе, жаңа заман философиясының ірі өкілі Фрэнсис Бэкон «Адам сезімі – барлық заттардың өлшемі» деп жазды («Жаңа Органон»). Кез келген халық тілінде өлшем болмыстағы ең басты ұғымдардың бірі ретінде сипатталды. Өлшем атауларын сол халық тіліне тән мақал-мәтел, ақыл-нақыл сөздер, салт-дәстүр, тағы басқа да мәдени-рухани құндылықтар жүйесінен көре аламыз. Антикалық кезеңдерге тән жазбаларда да түрлі **ұзындық, салмақ** өлшемдері мен ақша атаулары кездесіп, олардың мағынасы, қанша шамаға тең екені айтылады. Өлшем ұғымын алғаш рет Аристотель философиялық тұрғыдан зерттей келе, аталмыш категорияны сан және шама есебінде түсіндіріп береді. Сол секілді Г.Гегель, Р.Декарт және И.Кант сынды ғалымдар да өлшем категориясын түсіндіруде Аристотельдің тұжырымдамасын басшылыққа алады. Пифагор бұл категорияны «санмен» байланыстырса, К.Маркс сапа деңгейінде қарастырады.

Нәтиже. Біздің зерттеуімізге негіз болған қазақ және француз тілдеріндегі өлшем атауларын төмендегідей семантикалық топтарға бөліп қарастыруға болады:

Ұзындық өлшемі – белгілі бір заттың ұзындығын білдіреді. Қазақ халқы осындай мағынадағы өлшем атаулары ретінде *бір елі (екі елі, үш елі), сүйем, сынық сүйем, кез, тұтам, сере, аршын, қар, сере қарыс, кере қарыс, білем, құлаш, жарты құлаш, табан, адым, аттам* сынды сөздерді қолданған. Мақал-мәтелдерде де мысалға алынған өлшем атаулары ұшырасады: *«Екі елі ауызға, төрт елі қақпақ», «Көңіл азып, тон тозса, берген көйлек кез болар», «Біреудің мінінің бір елі артықтығы бар»*. Мұндағы кез сөзі шамамен 70-80 сантиметрге тең. Ал аршын сөзі жұрнақ жалғану нәтижесінде жасалған. Уақыт өте келе біртұтас бір сөзге айналып кеткен. Яғни, аршын сөзінің түп төркіні парсы тілінен енгендіктен, бастапқы *«арш»* формасы парсы тілінде шынтақ деген мағынаны білдірген. Кейін *-ын* жұрнағының жалғануы арқылы аршын өлшемдік атауы пайда болған. Ұзындық өлшемдерінің аясы кең болғандықтан төмендегідей ішінара топтарға бөліп, ажыратамыз:

1-кесте. Қазақ және француз тілдеріндегі ұзындық өлшемдерінің атаулары

Саусақпен өлшенетін өлшем атаулары		Қолмен өлшенетін өлшем атаулары		Аяқпен өлшенетін өлшем атаулары	
Қазақ тілінде	Француз тілінде	Қазақ тілінде	Француз тілінде	Қазақ тілінде	Француз тілінде
бір елі (екі елі, үш елі)	Pouce (пус, саусақ).	Білем		адым	Royal foot
сүйем		Құлаш		табан	Pied (пье-аяқ, табан)
сынық сүйем		жарты құлаш		аттам	
тұтам		сала құлаш		қадам	
қарыс		кере құлаш			
кере қарыс		Шынтақ	Aune (уно, шынтақ)		

сере қарыс		қолдың қары			
------------	--	-------------	--	--	--

Француз тілінде *un centimètre carré* (сантиметр), *un mètre carré* (метр), *un millimètre carré* (миллиметр), т.б. ұзындық өлшемдері атауларымен қатар **denier** (денье) дение – ірілген жіп тығыздығының бірлігі (бір күн – ұзындығы 9 км үшін массасы 1 г болатын жіптің тығыздығы. Иірілген жіп тығыздығының метрикалық бірлігі – текс; 1 күн = 1/9 текс), **aune** (уно, локоть, фр. aune) – негізінен тоқыма өнеркәсібінде қолданылатын ұзындық бірлігі, **line, ligne** (сызық фр. ligne), 1/12 дюйм немесе шамамен 2,1167 ММ болатын ұзындық өлшемі, **perche** (перш) – солтүстік Американың француз тілінде сөйлейтін бөлігіндегі дәстүрлі ұзындық өлшемі; шамамен 231.822 дюйм немесе 5,888 М. Перштің нақты мағынасы Францияның әртүрлі аймақтарында әртүрлі болды. **Pouce** (пус, саусақ) – дюйм, 1/12 пьеге тең (pied-аяқ). Корольдің аяғының мөлшеріне сүйене отырып, пус шамамен 1,066 дюйм немесе 2,707 сантиметрді құрайды. **Pied (пье-аяқ, табан)** – дәстүрлі француз футы. Францияда әр түрлі ұзындықтағы аяқтар қолданылды, бірақ осы уақытқа дейін корольдік аяқ (pied de roi – патшаның аяғының ұзындығы) жақсы есте қалды. Парижде бұл өлшем бірлігі ағылшын тіліндегі фут деп аталады (ағылшын тіліндегі аяқ), ал Канада заңдарында фут (Француз өлшемі) атауы қолданылады. Корольдік фут шамамен 32,48 сантиметр немесе 12,79 дюйм; ресми канадалық анықтама – 12,789 дюйм (32,48406 сантиметр). Бүгінгі таңда "pied" сөзі Францияда бейресми түрде 30 сантиметрге тең метрикалық бірлік ретінде қолданылады. Француз Канадада pied әдетте ағылшын футына сілтеме ретінде қолданылады. **Toise** (туаз, туаза) – ағылшын фатомына ұқсас дәстүрлі француз ұзындық бірлігі. 1 туаз = 1,949 М. **Trait** (штрих, сызық) ұзындық өлшемі 0,3 миллиметр (шамамен 0,0118 дюйм). Француз тіліндегі *pouce* (дюйм), *pied* (ступня) и *toise* (fathom) сияқты өлшем атаулары революцияға дейін қолданылған.

Қашықтық өлшемі – арақашықтыққа бағытталған өлшем атауы. Қазақ тілінде *ұзын, қысқа, келте, шолақ, алыс, қашық, қиыр, шет, қиян, ұзақ, шалғай, жырақ, алшақ, қырым, шырқау, қиуа, керік; таяу, тақау, бері, бермен, жуық, жиі, тығыз, жуыр, жақын; биік, жоғары, еңселі, еңсегей, сұңғақ, бойшаң, зәулім; аласа, тапал, тәпелтек, тайпақ, талпақ, мыртық, терең, тұңғиық, түпсіз, шыңырау; таяз, саяз, тайыз; қалың, том, сіреу; жұқа, жалаң; кең, тар, бір шақырым жер, қол созым жер, таяқ тастам жер, тас лақтырым жер, ат шаптырым жер, көз ұшында, қозы көген жер, қозы көш жер, апталық жер, сәскелік жер, түстік жер, аттам жер, иек артпа жер және т.б.* атаулар қашықтықты білдіреді. Жүйелей келе қашықтық өлшемдерін төмендегі кестедегідей топтастыруға болады:

2-Кесте. Қазақ тіліндегі қашықтық өлшемдерінің атаулары

Өте жақын қашықтыққа байланысты өлшем атаулары	Жақын қашықтыққа байланысты өлшем атаулары	Алыс қашықтыққа байланысты өлшем атаулары
қол созым жер	дауыс жетер жер	ит өлген жер
таяқ тастам жер	қара көрінім жер	ит арқасы қиянда
тас лақтырым жер	ат шаптырым жер	алты айшылық жер
аттам жер	аяқ жетер жер	айлық жер
иек артпа жер	қозы көш жер	апталық жер
қозы көген жер	сәскелік жер	қырық күншілік жер
қарға адым жер	түстік жер	бірнеше тәуліктік жер
қамшы салым жер	көз ұшында	күндік жер
әудем жер	тай шаптырым жер	

Mill (милль) – Францияда қолданылатын қашықтық өлшемі. 1000 туздан тұратын дәстүрлі француз милі. Бұл шамамен 6394,4 фут немесе 1,211 миль немесе 1949 метр. Қазіргі Францияда миля кейде 1852 метрге тең теңіз милясын (*mille marin*) білдіреді. Негізінен француз тілінде қашықтық ұғымы *distance* сөзімен беріледі.

Көлемдік өлшем – қандай да бір нәрсенің аумағы, жалпы аясы. Қазақ тілінде *бір уыс, қос уыс, бір шымшым, бір табақ ет, бір асым ет, бір саба қымыз, бір салым шай, бір ұрттам су, бір қап ұн, бір тілім нан, бір шөкім, бір шыны, бір шөміш, бір тұлып, бір дағар, бір мәшек, бір қора, бір үйір, танап* сынды сөздер көлемді өлшеу үшін қолданылған. Бұлардан бөлек соматизмдердің көмегімен жасалған *жұдырықтай, алақандай, шынашақтай, тырнақтай, бармақтай және түймедей, иненің жасуындай, жерошақтай, үй орнындай, шынының аузындай, бір қора қойдың орнындай, түйенің табанындай, аюдың апанындай, титімдей, уыстай, тарыдай* секілді атаулар да қолданыста бар. Сонымен қатар қазіргі тілдік қолданыста көлемді білдіретін *куб, текше метр; үймек, мая, түйір, жапырақ, бау, том, тарау, тілім, үзім, тағым, атым, кесім, салым, сығым, шөкім, жұтым, есім, қайнатым, шымшым, түтім, жайым, буда, құшақ*, т.б. атаулар кездеседі. Көлемнің бірі – аудан. Қазақ тілінде ауданды білдіретін *кең, үлкен, ірі, байтақ; кіші, кішкентай, кішкене, шағын, ықшам, титімдей, битімдей, ауқымды; тоқымдай (жер), тулақтай (жер), үй орнындай (жер), ошақтай (жер), от орнындай (жер), ұлтандай (жер), алақандай (жер), тілдей, оймақтай, жапырақтай*, т.б. тілдік бірліктер қолданыста бар. Ал француз тілінде халықаралық өлшем атаулары *un centimètre cubique* (кубический сантиметр), *un mètre cubique* (кубический метр), *un litre (litre), гектар, un centimètre carré (сантиметр), un mètre carré (метр), un millimètre carré (миллиметр)*, т.б. көлемді өлшеуде жұмсалған.

Journal (журналь) – Франциядағы дәстүрлі жер көлемі, бір күнде жыртылатын алқапқа тең (французша «жур» «күн» дегенді білдіреді). Бұл өлшем бірлігі әр елді мекенде әр түрлі, әдетте 0,3-0,45 га (0,75-1,1 акр) аралығында болады. **Quartaut** (карто, бочонок) – карто, баррель – Францияда қолданылатын көлем өлшемі-67,06 литр (шамамен 17,71 АҚШ галлоны). **Quarteron** (картеро, токсан) – картеро, ширек – жер көлемінің өлшемі. Қазіргі уақытта Бельгия (Эно провинциясы) және Францияның солтүстігінде (солтүстік департаменттер) журналдың 1/4 бөлігіне тең. Департаментінде Эна тең 13 квадраты вержам, шамамен 1076 шаршы метр (шамамен 1287 шаршы ярд). Монпельеде 37 2/3 декстр, шамамен 712 шаршы метр. **Muid** (муид) – Францияда XIX ғасырға дейін қолданылған көлемнің өлшемі, оның мөлшері мен бөлшек бөліктері тауар түріне және ауданға байланысты өзгерді. Дурстердің (Doursther, 1840) айтуынша, кітабынан келесі баламалардың көпшілігі алынған, муид тек бухгалтерлік есепте қолданылған; нақты өлшеулер *boisseau*-да жүргізілді. **Tierçon** (тьерсон) – «үшінші» дегенді білдіретін тьерсон өлшемі бастапқыда муидтің үштен бірін құрады.

Қазақ тілінде **салмақ өлшеміне** қатысты ауыр, зіл, сом, зілбатпан, батпан, зілмауыр, шомбал; жеңіл, қаңылтақтай, қорғасындай, мысқал, қадақ, сәрі, пұт, батпан, грамм, килограмм, тонна т.б. сөздер қолданылған. Салмақ өлшеміне қатысты қазақ халқы бірнеше атауларды қолданған. Мысалы, екі-үш килограмм жем дегеннің орнына *екі-үш қос уыс жем* деп қолданған. «*Бала атадан батпан артық туады*», «*Ауру батпандап кіреді, мысқалдап шығады*» секілді мақал-мәтелдерде де өлшем атаулары ұшырайды. Қазақ дүниетанымында *батпан* сөзі өлшемдердің ішіндегі ең ауырына қатысты айтылады.

Livre (ливр) Француз салмақ өлшеу жүйесінің негізгі бірлігі. Француз төңкерісіне дейін ливр (немесе ливр – салмақ) салмағы шамамен 489,506 грамм болатын. Бұл өлшем 20 ғасырда Маврикий аралында және отарлық ливр (*livre colonial*) деп аталатын Сейшел аралында, сондай-ақ Гаитиде сақталған, онда американдық ливрден (*livre americaine*) айырмашылығы үшін Француз ливр (*livre francaise*) деп аталады, ол эвердюпойстың фунты болып табылады. XX ғасырдағы Францияда ливр бейресми түрде 500 граммға, жарты килограмға тең масса бірлігі ретінде қолданылды. Дәл осындай өлшем Маврикий аралында

және француз тілінде сөйлейтін көптеген басқа елдерде қолданылды. Бұл 1812 жылы *Système Usuel* (Жалпы шаралар жүйесі) ливріне арналған өлшем. Бидай мен көптеген дәнді дақылдар үшін Париж стандарты 1873,17 литр мөлшерін белгіледі. Руан стандартына сәйкес, құны 2184 литр болды. Сұлы үшін: 3746,39 литр. **Pesau** (песо) – каштан массасының ескі француз өлшемі, шамамен 125-130 фунт. **Tonneau** (тонна, бөшке, тонна) – дәстүрлі француз тоннасы 2000 ливр немесе шамамен 979 килограмм (АҚШтық 1,079 тонна). Бұл өлшем бірлігі 42 текше пье (50,84 текше фут немесе шамамен 1440 литр) көлем өлшемі ретінде де қолданылды. Шарап саудасында бірлік тоннасы 100 жәшікті немесе 1200 бөтелкені (шамамен 900 литр шарап) құрайды. Сонымен қатар *un грамм, un гектограмм, un килограмм* атаулары да салмақты білдіретін өлшем атауларына қатарына жатады.

Адамның тек арақашықтық пен ұзындықты ғана өлшеуіне тура келген жоқ. Сонымен қатар сұйықтықтың, шашыраңқы заттардың өлшемдері болды. Қазақ тіліндегі сұйық денелер өлшемдеріне: **қазан, шелек, қап**, т.б. тұрмыстық зат атауларымен тіркесіп қолданылатын сөз тіркестерін жатқызуға болады. Француз тілінде **quarteron** (картеро, тоқсан) өлшем атауы сұйықтың көлемін өлшеу үшін қолданылған. Марсель мен Тулондағы (Франция) майға қолданылатын сұйықтық көлемінің шамасы шамамен 400,05 миллилитрге тең.

Талқылау. Өлшем – зат пен іс-қимыл сапасының эталоны. Ол қандай да бір қалыптасқан сандық мәнді және тұрақты норманы білдіреді. Ал сол өлшемнен артық не кем болса, ол бейөлшемді саналады. Өлшем (стандарт) нақты модель, стереотип болғандықтан, оның маңыздылығы күн санап артып бара жатыр. Ғылым мен техниканың, әсіресе, сандық технологиялардың дамуына және адамдар арасындағы қарым-қатынастың сапасы мен қажеттіліктердің өзгеруіне байланысты адамзат қоғамы стандарттау әлеміне көшуде. Тұрмыс-тіршілігі, айналасындағы заттарға болған танымы көбіне стандартқа айналуға.

Өлшем, ол – меже, болжам. Кез келген заттар мен құбылыстардың өлшемін нақты санмен көрсету немесе анықтау мүмкін емес. Бәріне бірдей нақтылыққа тілдік те, ұғымдық та қажеттілік жоқ. Сондықтан кейде кейбір шамалар болжалды түрде, сол шамаға жақын межемен де айтылады. Мысалы, *бір мая шөп, бір үймек құм* десек, шөптің әр талы мен құмның әр түйірін санап отыру мүмкін де емес, ондай нақтылықтың қажеті де жоқ. Мұндай шамалардың межемен айтылғаны қай жағынан да оңтайлы. Сондықтан кейбір өлшемдік шамалар осындай тәсілдерге құрылған. Сөйлеу актісінде *мөлшермен, шамамен, жобамен* деген тілдік қолданыстар жиі кездеседі. Бұл – ағымдағы кез келген өлшем нысананың нақты сандық шамасын емес, болжалды шамасын білдіретін тілдік қолданыстар. Арнайы техникалық өлшеу құралдары болмаса, адамның 5 түрлі сезу мүшесінің көмегімен тікелей межелеген шамалар негізінен *болжалды өлшем* саналады. Олар көбіне *-дай, -дей, -тай, -тей* жұрнақтар мен *тарта, шамалы, шақты, жете, артық*, т.б. көмекші сөздердің қатысымен беріледі. Мысалы, *таудай, жүздей, оншақты, жүзге тарта*, т.б.

Өлшем, ол – параметр. Аталған ұғымды *бір заттың бойындағы бірнеше стандартты өлшемдердің жиынтығы* деп түсіндіруге болады. Кез келген зат бірнеше немесе көптеген мөлшерлік шамалардан құралады. Мысалы, *тас* десек, ол *салмақ, көлем, тығыздық, ұзындық* сияқты әлденеше шамалардан тұрады және осы шамаларымен ғана бірбүтін зат ретінде танылады. Бірақ бұл мысалдағы мөлшерлік шамалар *параметр* ұғымына сәйкес келмейді. Себебі, мұндағы өлшемдік шамалар – заттарда ежелден бар табиғи өлшемдер. Ал *параметр* – белгілі стандартқа түсірілген, субъектілік талаптан туған, тәртіп, шарт бойынша қалыптасқан шамалардың жиынтығы. Мысалы, *ғылыми мақала*. Оның көлемі, жазылу тәртібі, жазудың шрифті (түрі) мен үлкендігі, интервал, әр беттің төрт жағының өлшемдері т.б. белгілі талапқа сай қалыптасқан өлшемдер бойынша рәсімделеді. Бұл талаптардың өзі ғылыми, материалдық қажеттіліктерден туады. Міне, бұл – мақаланың параметрі. Параметрді *өлшенуге тиіс объектілердің жүйесі* немесе *құрамы* деп түсінуге де болады. Біртұтас жүйені құрайтын шамалар *атрибуттық* қасиетке ие болады. Әрі белгілі уақыт шегінде *тұрақтылық, ұдайылық* сипатқа ие. Бұған қарап параметр мәңгі өзгермейтін

өлшемдер жиынтығы деп түсінбеу керек. Параметрге де ауыспалылық, өзгермелілік қасиеттері тән [7].

Қорытынды. Әлемнің тілдік бейнесі тілдік бірлікте қабылданған санды белгілеу ережелерімен байланысты. Өлшеу функциясы әлемінің нормативтік тілдік бейнесін тасымалдаушының жүзеге асыруының қажетті шарты – бұл қалыпты жағдайдың болуы. Өлшеу ұғымы әлем бейнесінің барлық дерлік аспектілеріне қатысты. Тілдік деңгейде ол материалдық әлем объектілерінің кеңістіктік сипаттамаларын білдіреді және әр түрлі тілдерде, бір жағынан, анықтау мен олардың мағынасын анықтаудың жеткілікті қарапайымдылығына сәйкес келеді. Олардың объектілердің қабылданған белгілерін есту арқылы көрсететін эмпирикалық сын есімдерге жатуы, бір қарағанда, олардың семантикасын едәуір мөлдір және тұрақты етеді. Екінші жағынан, олардың функциясының нақты белгіленген шекарасы жоқ, бұл олардың одан әрі семантикалық эволюциясына және объектілердің физикалық (өлшемді) белгілерімен сәйкес келмейтін жаңа бейнелі мәндерге ие болуына мүмкіндік береді. Осылайша, әр түрлі жүйелік тілдердегі өлшемдік атауларды семантикалық туынды ету әдістерін анықтау тіл теориясы тұрғысынан да, тілдерді оқыту практикасы және лингвистикалық сөздіктердің әртүрлі түрлерінде осы бірліктердің лексикографиялық дизайны тұрғысынан да өзекті мәселе болып көрінеді. Сонымен, тіл құбылыстарын зерттеудің функционалды-семантикалық тәсілі семантикалық түрде біріктірілген көп деңгейлі тілдік құралдарды жан-жақты қарастыруды қамтиды. Бұл тілдің даралық құрылымын көруге, тіл жүйесінің қатаңдығын түсінуге, мағынаны беру кезінде әртүрлі деңгейдегі құралдармен жұмыс істеу себептерін түсінуге әдістемелік сипат береді. Демек, өлшемдік атауларды салыстырмалы зерттеу адам ойлауының ортақтығына, шындықты категориялауға және концептуализациялауға негізделген әмбебап сипаттамаларды да, менталитеттің, ұлттық мәдениеттер мен дәстүрлердің ерекшеліктерін көрсететін ерекше құбылыстарды да анықтауға мүмкіндіктер ашады.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Қашқари М. Түркі тілдер сөздігі. – Алматы: Хант, 1997. I – 588 б.; II – 585 б.; III – 597 б.
2. Қазақ әдеби тілінің сөздігі. Он бес томдық. 3-том. / Құраст.: Б.Сүйерқұлова, Т.Жанұзақ, О.Жұбаева. – Алматы, 2011. – 744 б.
3. Досмұхамедұлы Х. Табиғаттану. – Ташкент: Түркістандағы хұкметтік кітап басушы махкама, 1922. – 175 б.
4. Молчанова Л.А. Народная метрология (к истории народных мер длины). – Минск: Наука и техника, 1973. – 84 с.
5. Копыленко М.М. Средства выражения количества в русском языке. – Алма-Ата: Евразия, 1993. – 184 с.
6. Күркебаев К.Қ. Қазақ тіліндегі өлшемдік атаулардың этнолингвистикалық сипаты: филол. ғыл. канд. дисс. – Алматы: Қазақ университеті, 2003. – 126 б.
7. Маралбек Е. Мөлшер категориясының тарихи парадигмасы: Философия докторы (PhD) дәрежесін алу үшін дайындалған диссертация. – Алматы, 2020. – 220 б.

References

1. Qashqarı M. Türki tilder sózdigi. – Almaty: Hant, 1997. I – 588 b.; II – 585 b.; III – 597 b.
2. Qazaq ádebi tiliniń sózdigi. On bes tomdyq. 3-tom. / Qurast.: B.Súierqulova, T.Januzaq, O.Jubaeva. – Almaty, 2011. – 744 b.
3. Dosmuhameduly H. Tabıǵattany. – Tashkent: Türkistandagý húkmettik kitap basýshy mahkama, 1922. – 175 b.
4. Molchanova L.A. Narodnaia metrologia (k istoru narodnyh mer dliny). – Minsk: Nayka i tehnik, 1973. – 84 s.

5. Kopylenko M.M. *Sredstva vyrajenia kolichestva v rýsskom iazyke*. – Alma-Ata: Evrazia, 1993. – 184 s.
6. Kúrkebaev K.Q. *Qazaq tilindegi ólshemdik ataýlardyń etnolingvistikalyq sıpaty: filol. ғыl. kand. diss.* – Almaty: Qazaq ýniversiteti, 2003. – 126 b.
7. Maralbek E. *Mólsher kategoriasynyń tarihi paradıgmasy: Filosofia doktory (PhD) dárejesin alý úshin daıyndalǵan disertacia*. – Almaty, 2020. – 220 b.